

PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE MALİ MÜŞAVİR (SMMM) OLMA NİYETİNİN ALTINDA YATAN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

Yrd.Doç.Dr. Ergün KÜÇÜK

Erciyes Üniversitesi
İİBF İşletme Bölümü
erg@erciyes.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmanın amacı; mali müşavir (SMMM) olmak isteyen öğrencilerin kariyer tercihlerine yön veren faktörleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmada kullanılan analiz yöntemi, Planlanmış Davranış Teorisinin (PDT) inanç-bazlı ölçüm tekniğine dayandırılmıştır. Çalışmanın örneklemini Erciyes Üniversitesi İİBF'de öğrenim gören ve son bir sene içerisinde mezun olabilecek durumda olan öğrenciler tarafından oluşturulmuştur. Çalışma, meslek mensuplarını (diğer mesleklerden farklı olarak) muhasebe mesleğine çeken faktörlerin ortaya çıkarılabilmesi açısından önem taşımaktadır. Zira bu faktörlerin güçlendirilmesine yönelik çalışmaları kullanarak nitelikli adayların SMMM meslek mensupları arasına dâhil edilebilmesi mümkün olabilecektir. Çalışmanın bulgularına göre; SMMM olma niyetindeki katılımcıların SMMM mesleğini (1) serbest çalışma imkânı sunması, (2) resmi bir unvan sağlaması, (3) prestijli firmalarda çalışma imkânı sunması, (4) yaşam boyu gelir potansiyelinin yüksek olması ve (5) kariyer potansiyelinin yüksek olması açısından İİBF kapsamındaki diğer mesleklerden daha avantajlı gördükleri anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Eğitimi, Meslek Tercihi, sosyal psikoloji, Planlanmış Davranış Teorisi.

PLANNED BEHAVIOR THEORY-BASED ANALYSIS OF THE FACTORS AFFECTING THE INTENTION OF BECOMING A CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANT (CPA)

ABSTRACT

This study aims to reveal the factors guiding the career choices of university students, who would like to become certified public accountants (CPA). The methodology of the study is belief-based measurement technique of Planned Behavior Theory (PBT). The sample group is composed of the students of the Faculty of Economic and Administrative Sciences of Erciyes University, who are likely to graduate in one year. The study is crucial in terms of revealing the factors that make accounting attractive to the professionals as these factors can help recruiting qualified professionals to CPA profession. The study reveals that the main reasons increasing the attractiveness of CPA profession are: (1) flexible and independent working opportunities, (2) existence of a formal title, (3) opportunity of working with prestigious firms, (4) high income potential and (5) opportunities of career improvement.

Keywords: Accounting Education, career choice, social psychology, theory of planned behavior.

1. GİRİŞ

Muhasebe mesleğinin geleceği, bir yönüyle, üstün nitelikteki adayların mesleki eğitim sürecine katılmasına ve bu öğrencilerin bazı temel nitelikleri kazanmış olarak mezun edilerek meslek mensupları arasına dâhil edilmesine bağlıdır. Bu nedenle, istenen niteliklerdeki adayları muhasebe mesleğine yönlendirecek faktörlerin bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi büyük önem taşımaktadır. Zira istenen niteliklerdeki adayların muhasebe mesleğine teşvik edilebilmesi için ne tür faktörler üzerinde durulması gerektiği bilinmek zorundadır. Aksi takdirde meslek örgütleri gibi yönlendirici kurumlar tarafından nitelikli adayları mesleğe yönlendirecek teşvik edici etkin politikaların geliştirilmesi pek de mümkün görülmemektedir.

Nitelikli öğrencilerin muhasebe mesleğine katılımını sağlamak için, öncelikle, potansiyel adayların meslek tercihini belirleyen faktörler tanımlanmalıdır. Ayrıca, meslek tercihini etkileyen faktörler açısından Serbest Muhasebeci Mali Müşavir (SMMM) tercihinde bulunanları (hedef davranış grubu) diğer gruptan (hedef-dışı davranış grubu) ayıran anlamlı farklılıkların belirlenmesi gerekir. Zira gruplar arasındaki farklılıkların tespit edilmesi, SMMM kategorisindeki katılımcıların arzu edilen davranışa yönelmesini sağlayan faktörlerin neler olduğunun ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, muhasebe mesleğini (SMMM) tercih etmeyi düşünen öğrencilerin kariyer tercihlerine yön veren faktörleri ortaya çıkarmaktır. Çalışmada kullanılan analiz yöntemi Planlanmış Davranış Teorisinin (PDT) inanç-bazlı ölçüm tekniğine dayandırılmıştır. Çalışma, öğrencileri (diğer mesleklerden farklı olarak), muhasebe mesleğine yönlendiren faktörlerin ortaya çıkarılabilmesi ve bu faktörlerin güçlendirilmesine yönelik çalışmalarla nitelikli öğrencilerin SMMM mesleğine çekilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Potansiyel adayların SMMM mesleğine yönelimini sağlayan teşvik edici faktörlerin ortaya çıkarılması, iki açıdan yararlı olabilir. Birincisi; teşvik edici faktörler üzerinde durularak nitelikli öğrencilerin mesleğe yönelik algısı olumlu yönde güçlendirilebilir. Bu durum nitelikli adayların SMMM mesleği yönünde tercih yapmasını sağlanabilir. İkincisi; nitelikli öğrencileri SMMM mesleğini tercih etmekten alıkoyan faktörlerin olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir.

Türkiye’de muhasebe eğitimi alanında yapılan uygulamalı çalışmaların birçoğu kendine has (özel amaçlı) bir araştırma çatısı oluşturularak yapıldığından, bu çalışmanın teorik çerçevesinin PDT’ye dayandırılarak gerçekleştirilmiş olması önemlidir. Ayrıca PDT’nin Türkiye örneğindeki muhasebe eğitimi alanında (bir araç olarak muhtemelen ilk defa) kullanılması yerli literatürümüze yeni bir analiz aracı kazandırması açısından katkı sağlayıcı olabilir.

2. PLANLANMIŞ DAVRANIŞ TEORİSİ

Planlanmış Davranış Teorisi (PDT), belirli bir bağlamda gerçekleşen insan davranışlarını açıklamak ve tahmin etmek amacıyla tasarlanmış bir davranış teorisidir. PDT; bireylerin bir davranışı gerçekleştirmelerinin birincil açıklayıcısının niyet olduğunu; bireylerin niyetlerinin ise tutumlar, algılanan sosyal baskı (sübjektif normlar) ve algılanan davranışsal kontrol tarafından açıklandığını ifade eder. Tablo 1’de görüleceği üzere; davranışa yönelik tutum, algılanan sosyal baskı ve algılanan

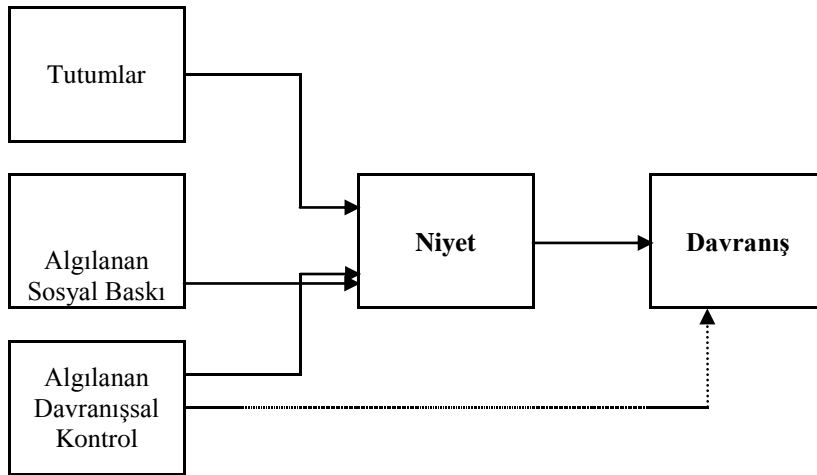
davranışsal kontrol değişkenleri niyeti; niyet ise davranışı açıklamaktadır. Bazı hallerde algılanan davranışsal kontrol değişkeninin niyet ile birlikte davranışı doğrudan etkilemesi de mümkün olabilmektedir.

PDT'ye göre, bir davranışın en somut belirleyicisi, söz konusu davranışa ilişkin olarak kişinin zihninde oluşturduğu niyettir. Niyet; bireylerin ilgili davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme yönündeki eğilimlerini ve/veya planlarını ifade eder. PDT bağlamında niyet; bireyin bir davranışı gerçekleştirmek için duyduğu arzu düzeyi ve ortaya koymayı planladığı çabanın yoğunluğu olarak da tanımlanmaktadır. Kişinin bir davranışa yönelik niyeti ne kadar güçlü ise, o davranışın eyleme dönüşme ihtimali o derece yüksek olacaktır. PDT'nin ortaya koyduğu modele göre; kişinin davranışının altında yatan niyeti üç değişken etkilemektedir:

- Tutumlar (Kişisel Değerlendirme veya Kişisel Faktör)
- Algılanan Sosyal Baskı (Sübjektif Norm)
- Algılanan Davranışsal Kontrol.

Tutumlar, bireylerin bir nesneye, bir fikre, olaya veya davranışa yönelik olumlu ya da olumsuz eğilimlerini ve duygularını ifade eder. Bireylerin zihninde bulunan bu fikirler, nesnelere veya davranışlar olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirilerek gruplandırılır. Tutumların oluşmasında daha önce kazanılan tecrübeler, tecrübelerden edinilen ya da çevreden toplanan bilgi birikimi ve çevresel diğer faktörler rol oynar. PDT'de davranışa yönelik tutum; bir davranışın gerçekleşmesine bağlı olarak ortaya çıkması muhtemel sonuçlar üzerinde bireyin sahip olduğu inançlar ve kişisel değerlendirmelerle açıklanır. Davranışa yönelik tutum; kişisel bir faktör olarak tanımlanmakta ve bireylerin bir davranışı eyleme geçirme hususundaki olumlu ya da olumsuz değerlendirmelerini ifade etmektedir.

Tablo 1 Planlanmış Davranış Teorisi Modeli

Kaynak: Icek, AJZEN (2006), "Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations", <http://www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.measurement.pdf>, (Erişim Tarihi:18.09.2010).

Algılanan sosyal baskı; bireyin herhangi bir davranışı gerçekleştirme ya da gerçekleştirilmeme hususunda algıladığı sosyal baskı ya da kolaylığı ifade etmektedir. Algılanan sosyal baskı, normatif inançlar ve normlara uyma motivasyonunun etkisi altındadır. Normatif inançlar; kişiye etkide bulunan sosyal çevresinin, kişinin belirli bir davranışta bulunması veya bulunmaması yönündeki düşüncelerine ilişkin olarak kişinin oluşturduğu kendi inancıdır. Normlara uyma motivasyonu ise; kişinin söz konusu normlara uyma motivasyonunu ifade eder. Diğer bir deyişle, normlara uyma motivasyonu; kişinin çevresindeki etki gruplarının yönlendirmesine kapılma yönündeki eğilimidir.

Algılanan davranışsal kontrol, bireyin davranışta bulunmasının kendi kontrolünde olup olmadığıyla ilgili algılamasını ifade eder. Diğer bir deyişle, algılanan davranışsal kontrol, kişinin davranışa ilişkin performansının ne kadar kolay veya zor olacağına ilişkin inancını temsil eder. Kişi bir davranışın gerçekleşmesine yönelik imkân ve fırsatların varlığına ne kadar fazla inanırsa, kişinin o davranış üzerinde algılanan davranışsal kontrolü o ölçüde fazla olacak demektir. Birey bir taraftan bir davranışa ilişkin ne kadar kaynak ve fırsata sahip olduğuna bakacak, diğer taraftan söz konusu davranışın önünde ne kadar engel bulunduğunu değerlendirecektir. Kaynak ve fırsatların fazlalığı, engellerin ise azlığı yönünde oluşan algının gücü nispetinde kişinin o davranış üzerindeki algılanan kontrolünün o derece büyük olduğu kabul edilir (Kocagöz, 2010:1-36; Ajzen, 2006).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Planlanmış davranış teorisi, esasında sosyal psikoloji tabanlı bir kuram olmakla birlikte, birçok farklı disiplinin alanına giren davranışları açıklamada yaygın olarak kullanılmıştır (Cohen ve Hanno, 1993: 222). PDT'yi diğer sosyal psikoloji teorilerinden ayıran önemli bir özelliği de ilgili literatürde araştırmacılar tarafından en sık kullanılan ve ampirik geçerliliği en fazla test edilmiş olan davranış teorisi olmasıdır (Kocagöz 2010:7-10; Ajzen, 1991:206).

PDT'nin bu çalışmada olduğu şekliyle inanç-bazlı bir yaklaşımla muhasebe eğitimi alanında kullanımına örnek gösterilebilecek araştırmalar; Cohen ve Hanno (1993) ile Allen (1998, 2004) tarafından yapılan çalışmalardır. Örneğin Cohen ve Hanno (1993) tarafından yapılan araştırma, öğrencileri muhasebe bölümünü tercih etmeye yönlendiren faktörleri analiz etmeye yöneliktir. Araştırmanın örneklem kümesini beş farklı üniversiteden 287 işletme öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir: Birincisi, araştırmada muhasebe dışı bölüm tercihinde bulunan katılımcıların muhasebe bölümünü sıkıcı ve aşırı derecede sayısal içerikli bir alan olarak algıladıkları anlaşılmıştır. İkincisi; her iki davranış kategorisindeki katılımcıların bölüm tercihlerine yönelik olarak algıladıkları sosyal baskının tercihleri doğrultusunda olduğu tespit edilmiştir. Üçüncüsü; araştırma modelinde yer alan PDT değişkenlerinin tamamının katılımcıların bölüm tercihi üzerinde anlamlı bir katkısının olduğu anlaşılmıştır. Bu sonuç, PDT modelinin kişilerin meslek tercihlerini açıklamada etkin bir araç olarak kullanılabileceği görüşünü destekler niteliktedir.

Allen (1998) tarafından yapılan araştırma ise bir doktora çalışması olup; öğrencilerin bölüm, program ve kariyer tercihlerine yön veren faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu araştırma, üç ayrı araştırma evreni üzerinde icra edilen

kapsamlı bir çalışmadır. Allen (1998) bu araştırmasında, öğrencilerin muhasebe eğitimine yönelik algılarının bölüm, program ve kariyer tercihleri üzerinde anlamlı bir etkisinin olup olmadığını incelemiştir. Allen (2004) tarafından yapılan bir diğer örnek çalışmada ise işletme fakültelerinde tercihe bağlı olarak uygulanan 150 saatlik muhasebe programının öğrencilerin muhasebe alanına yönelik algıları üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre; muhasebe mesleği için zorunlu tutulan 150 saatlik muhasebe programının öğrencilerin muhasebe alanına yönelik algıları üzerinde olumlu ya da olumsuz bir etki göstermediği anlaşılmıştır.

4. ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde SMMM olmak isteyen öğrencilerin kariyer tercihlerine yön veren faktörleri ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırma üzerinde durulacaktır.

4.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni; Erciyes Üniversitesi İİBF’de öğrenim gören ve son bir sene içerisinde mezun olabilecek durumda olan fakülte öğrencileridir. Araştırmanın evreninin bu şekilde kısıtlanmasının nedeni; çalışmanın katılımcıların niyetleri üzerinden gerçekleştirilecek olmasıdır. PDT’nin öngörüsüne göre niyet ile davranış arasında aynı yönlü güçlü bir ilişki vardır. Ancak, PDT’ye göre; niyetin ölçüldüğü zaman ile davranışın gözlemlendiği an arasında geçen sürede niyetin değişmemiş olması gerekir. Aksi takdirde iki değişken arasındaki ilişki ortadan kalmaktadır. Uygulamada, niyetin ölçümü ile davranışın uygulamaya geçtiği zaman arasında kalan süreçte niyetin değişmesi her zaman ihtimal dâhilindedir. Bu nedenle analize yönelik ölçümlerde niyet ile davranış arasında optimal bir zaman aralığı belirlenmeye çalışılır (Kocagöz, 2010:5). Dolayısıyla hem mezun olma aşamasında olan öğrencilerin meslek tercihi niyetlerinin daha belirgin olacağı öngörüsünden hareket etmek hem de niyet ile davranış arasındaki zamanı mümkün olduğunca kısaltmak uygun olacaktır. Bu nedenle, araştırmanın evrenine; sadece son bir sene içerisinde mezun olabilecek durumda olan öğrenciler dâhil edilmiştir.

Araştırmanın örnek kütesinde iki alt gruba ayrılmış toplam 166 katılımcı bulunmaktadır. SMMM mesleğini tercih etmeyi düşünenler 69 kişi, SMMM mesleği dışında İİBF’nin başka bir alanında çalışmayı düşünenler ise 97 kişiden oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle oluşturulmuştur. Çalışmada kullanılan analiz, farklılıkları incelemeye yönelik bir parametrik test olan t testidir. Anket bulgularına t testinin uygulanabilmesi için örneklemin normal dağıldığının kabul edilmesi gerekir. Merkezi limit teoremine göre; örneklem hacminin 30’dan büyük olduğu durumlarda değişkenin normal dağıldığı varsayılmaktadır. Buna göre; örnek hacmi arttıkça bir değişkenin dağılımı normal bir dağılım gösterir (Bowen ve Star, 1982:285; Nakip, 2006:222; Altunışık vd., 2007:172). Bu nedenle analiz edilen her kategorinin örnek büyüklüğünün 30’dan büyük olması yeterli olacaktır. Nitekim örneklem hacmimiz SMMM kategorisi için 69, Diğer kategorisi için ise 97 katılımcıdan oluşmaktadır. Bu nedenle örnek kütlelerimizin normal dağılım gösterdiği kabul edilebilir.

4.2. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada sosyal bilimler sahasında yaygın olarak kullanılan birincil veri toplama araçlarından birisi olan anket yöntemine başvurulmuştur. Anket formunda aralık (interval) seviyesinde beşli likert ölçek kullanılmıştır. Likert ölçeğin kullanılma nedeni; bu ölçeğin daha çok bireylerin tutumlarını ve eğilimlerini ölçme amaçlı olarak kullanılıyor olmasıdır (Altunışık vd., 2007:68,107-108).

Anket uygulamasının güvenilirliğini test etmek amacıyla Cronbach Alfa (Alfa Katsayısı) olarak adlandırılan analizden yararlanılmıştır. Bu yöntem özellikle de likert ölçekli ölçümlerde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2007:171). Alfa yönteminin üretmiş olduğu Alfa (α) katsayısı 0-1 arasında pozitif bir değerdir ve ağırlıklı standart değişimi göstermektedir. Bu katsayı vasıtasıyla anket formunda bulunan faktörlerin, temsil ettikleri PDT değişkeni çerçevesinde; kendi aralarında bir bütün oluşturup oluşturmadığı, aralarındaki homojenlik, ifadeler arasındaki benzerlik ve yakınlık ölçülmüş olacaktır. İfadeler arasındaki korelasyon ne kadar yüksekse alfa katsayısının da yüksek çıkma ihtimali o derece artmaktadır.

Anket verileri üzerinde yapılan güvenilirlik analizinde tutum değişkeni için Cronbach alfa katsayısı; 0,756 algılanan sosyal baskı için; 0,813 ve algılanan davranışsal kontrol için 0,795 olarak bulunmuştur. Nitekim Cohen ve Hanno (1993) tarafından yapılan inanç-temelli benzer bir çalışmada da PDT değişkenlerine ilişkin alfa katsayılarının tutum için 0,76; algılanan sosyal baskı için 0,81 ve algılanan davranışsal kontrol için 0,74 olarak bulunduğu görülmektedir. Alfa katsayısının 0,60–0,80 aralığında bulunması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunun işareti sayılmaktadır. Bu aralığın üzerindeki alfa değerleri ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Kalaycı, 2005:405).

Bu çalışmada PDT modelinde yer alan değişkenlerin ölçümünde inanç-temelli yaklaşım tarzı benimsenmiştir. Bilindiği gibi PDT modelinde yer alan davranışa yönelik tutum, algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenleri, modelin ana yapısını oluşturmaktadır. İlgili literatüre göre, modelde yer alan bu değişkenler iki farklı şekilde ölçülebilmektedir: Birincisi inanç-temelli bir yaklaşımla yapılan dolaylı bir ölçümdür. İkincisi ise modelde yer alan de değişkenlerin kendine has bir ölçeklendirme ile doğrudan ölçümüdür. Bir araştırmada hangi ölçümün kullanılması gerektiğine ilişkin olarak araştırmacıların çeşitli tavsiyeleri olmakla birlikte, araştırma amacının bu konuda yönlendirici bir etken olduğu kabul edilmektedir. Eğer çalışmada PDT modelinin belirli bir davranış açıklama yönünde test edilmesi söz konusuyla, bu tarz bir çalışmada doğrudan ölçümlerin yapılması uygun bulunmaktadır. Bu çalışmada olduğu gibi PDT modelinde yer alan değişkenlere ilişkin alt faktörlerin incelenmesi amaçlanmış ise bu durumda inanç-temelli bir yaklaşımın daha doğru bir tercih olacağı ifade edilmektedir (Kocagöz, 2010:40-42,93; Ajzen, 2006; Francis vd., 2004).

PDT'nin öngörülleri temel alınarak oluşturulan araştırma modelinin uygunluğunu test etmek için "logit regresyon" analizi kullanılmıştır (Altunışık vd., 2007:217). Logit regresyon modelinin örnek küleden elde edilen verilere uygunluğunu analiz eden ki-kare (chi-square) testi bir bütün olarak modelin anlamlı ($p=0,000$) olduğunu göstermiştir. Bu sonuç katılımcıların SMMM mesleğine yönelik algılarının SMMM tercihinine yönelik niyetleriyle ilişkili olduğu görüşünü desteklemektedir. Analiz

sonucuna göre; araştırma modeli, SMMM kategorisindeki katılımcıların % 72,5'ini, Diğer kategorisindeki katılımcıların ise % 70,1'ini doğru olarak sınıflandırabilmektedir. Bir bütün olarak bakıldığında araştırma modelinin katılımcıların yaklaşık olarak % 71'ini doğru olarak sınıflayabildiği anlaşılmaktadır.

4.3. Verilerin Toplanması

Anket formunun ilk sayfasında, çalışmanın amacını ve katılımcının demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Ayrıca gruplama yapabilmek amacıyla bu bölümde katılımcılara SMMM stajı yapmak isteyip istemedikleri sorulmuştur. Dolayısıyla araştırma verilerinin analizi, “SMMM olmak isteyenler (hedef davranış grubu)” ve “SMMM’lik haricinde İİBF’nin başka bir alanında çalışmayı düşünenler (hedef-dışı davranış grubu)” olmak üzere iki kategoriden hareketle yapılacaktır. Diğer bir deyişle örnek kütlemiz iki alt gruptan oluşmakta ve anket formunda yer alan faktörlere ilişkin hesaplamalar katılımcının ait olduğu her bir kategori için ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu sayede “SMMM” ile SMMM’lik haricinde başka bir İİBF alanında çalışmayı düşünenlerin oluşturduğu “Diğer” kategorisi arasındaki farklılıkların analiz konusu yapılması mümkün olabilecektir.

Anket formunun geri kalan kısımları ise üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; tutum, algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerine ilişkin faktörlerin ölçümüne ve analizine ilişkindir. Anket formunun PDT’nin tutum değişkenine ilişkin kısmında (11), algılanan sosyal baskıya ilişkin kısmında (6) ve algılanan davranışsal kontrole ilişkin kısmında ise (4) adet faktörün ölçümü ve analizi söz konusudur. Tutum, algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol gibi değişkenlere ilişkin olduğu düşünülen faktörlerin belirlenmesinde ilgili literatürde meslek tercihiinde etkili olduğu tespit edilen faktörler hareket noktası oluşturmuştur. Ayrıca pilot çalışmalarda deneklerle yapılan birebir görüşmelerle meslek tercihini belirleyen faktörlere son hali verilmiştir.

4.4. Verilerin Analizi

Anket formu yardımıyla toplanan verileri analiz etmek üzere hazır bir istatistiksel paket programından yararlanılmıştır. Hipotez testlerini yapmak üzere parametrik analiz tekniklerinden birisi olan t testi kullanılmıştır. Analizlerde iki tür t testi kullanılmıştır. Analizde kullanılan birinci tür t testi; tek grup t-testidir. Bu test türü sayesinde inceleme konusu bir faktöre ait değerlerin yöneliminin anlamlı olup olmadığı ortaya çıkarılabilmektedir. Kullanılan ikinci tür t testi ise; bağımsız iki grup arasındaki farkları analiz etmektedir. Bu test türü sayesinde SMMM ve Diğer kategorilerindeki katılımcıların ilgili faktörlere verdikleri ortalama değerlerin birbirinden farklı olup olmadığı anlaşılabilir. Çalışmada kullanılan bir diğer analiz türü ise değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye kullanılan logit regresyon tekniğidir. Logit regresyon analizinin çalışmada kullanılma amacı; araştırma modelinin bir bütün olarak anlamlı olup olmadığını değerlendirmektir. Ayrıca bu analiz tekniği, modele dâhil edilen değişkenlerin, öngörülen davranışı (meslek tercihi) açıklamada modele anlamlı bir katkıda bulunup bulunmadığını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

4.5. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları demografik ve temel bulgular olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

4.5.1. Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özellikleriyle ilgili bulgular aşağıda üç tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 2 Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Gruplara Dağılımı

Cinsiyet	SMMM		Diğer		Genel	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Bay	31	45	32	33	63	38
Bayan	38	55	65	67	103	62
	69	100	97	100	166	100

Tablo 2’de katılımcıların cinsiyetlerine göre gruplara dağılımı özetlenmiştir.

Tablo 3 Katılımcıların Bazı Özelliklerine Göre Gruplara Dağılımı

	SMMM	Diğer	Genel
Yaş Ortalaması	22,94	22,69	22,80
Genel Not Ortalaması* (GANO)	2,62	2,51	2,55

*4 tam puan üzerinden.

Tablo 3’de katılımcıların yaş ortalaması ve genel not durumları itibariyle gruplara dağılımı sunulmuştur.

Tablo 4 Katılımcıların Bölümlerine Göre Gruplara Dağılımı

Cinsiyet	SMMM		Diğer		Toplam	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
İşletme	36	52	28	29	64	39
İktisat	16	23	49	50	65	39
Maliye	17	25	20	21	37	22
	69	100	97	100	166	100

Tablo 4’de katılımcıların fakültede okudukları bölüm itibariyle gruplara dağılımları sunulmuştur.

4.5.2. Temel Bulgular

Çalışmanın bu kısmında, inceleme konusu faktörler öncelikle ölçmeye çalıştıkları PDT değişkenlerine uygun olarak üç ayrı tabloda incelenmiştir. Ait olduğu değişkene göre inceleme konusu yapılan faktörler SMMM ve Diğer kategorisi bağlamında üç tablo yardımıyla analiz edilmiştir.

Tablo 5 Tutum Faktörlerine Yönelik Analiz

Faktörler	Farklılaştırılmış Değer		Faktör Değerlendirme	
	SMMM	Diğer	SMMM	Diğer
01) Başlangıç maaşının yüksek olması.	0,54	-0,10	3,33	3,33
02) Yaşam boyu gelir potansiyelinin yüksek olması.	2,99 ++	0,86 *	4,04	4,05
03) Kariyer potansiyelinin yüksek olması.	1,03 ++	-0,87 *	4,48	4,47
04) Serbest çalışma imkânı sunması.	3,72 ++	0,63 **	3,87	3,46*
05) Toplumdaki statüsünün yüksek olması.	2,33	0,54 *	4,28	4,01*
06) Zevkli olması.	0,70	-3,89 ** ++	4,25	4,36
07) Gerekli eğitim sürecinin kolay olması.	-0,19	-3,22 ** ++	3,81	3,51*
08) Geniş iş imkânları sunması.	1,20	-2,39 ** ++	4,36	4,29
09) Mesleki eğitim sürecinde oluşan maliyetin az olması.	0,43	-1,31 * ++	3,80	3,74
10) Resmi bir unvan sağlaması.	3,03 ++	1,09 ** ++	4,23	3,77**
11) Prestijli firmalarda çalışma imkânı sunması.	2,93 ++	-0,73 **	4,17	3,95
	18,71 ++	-9,39 ** ++		

* Kategoriler arası fark (p<0,05)

** Kategoriler arası fark (p<0,01)

+ Sıfırdan farklı (p<0,05)

++ Sıfırdan farklı (p<0,01)

Tablo 5’de tutum değişkenine ait faktörlerin farklılaştırılmış değerleri yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların genel olarak meslek tercihinde bu faktörleri ne kadar önemsediklerine ilişkin değerlendirme, tablonun en sağında iki sütun halinde sunulmuştur. Değerlendirmeler 5’li Likert üzerinden yapıldığından faktörlerin değerlendirilmesine ilişkin minimum değer 1, maksimum değer ise 5’tir. Bu durumda ortalama değer 3 olarak oluşmaktadır. Ortalama değer “Ne Önemli/Ne de Önemsiz” şeklinde bir değerlendirmeyi temsil etmektedir. Ortalamanın üzerindeki değerler 5’e yaklaştıkça önem düzeyinin artışına, ortalamanın altındaki değerler ise 1’e yaklaştıkça önemsizliğin artışına işaret etmektedir.

Tablo 5’in faktör değerlendirmeye ilişkin sütunlarına bakıldığında tüm değerlerin 3’den büyük olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların, genel olarak, tutum değişkenine ait tüm faktörleri meslek tercihinde önemli gördüklerini göstermektedir. Ancak faktör değerlendirme değerleri açısından SMMM ve Diğer kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren faktörler 4, 5, 7 ve 10 numaralı faktörlerdir. Söz konusu 4 adet faktörün hepsi SMMM kategorisi lehinde bir farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle SMMM kategorisindeki katılımcılar, genel olarak, meslek tercihlerinde bu faktörlere istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha fazla önem atfetmektedir denilebilir.

Tablo 5’deki farklılaştırılmış değerleri yorumlamadan önce hedef davranış grubu olan SMMM kategorisinin beklenen (öngörülen) değerinin pozitif, hedef-dışı davranış grubu olan “Diğer” kategorisinin beklenen değerinin ise negatif olduğu bilinmelidir. Pozitif farklılaştırılmış değer; katılımcıların SMMM mesleği lehinde, negatif

farklılaştırılmış değer ise; katılımcıların SMMM haricindeki diğer meslekler lehinde olumlu bir tutum içinde olduğunu göstermektedir.

Tablo 5’de SMMM kategorisine ait farklılaştırılmış değerlere bakıldığında, 7 numaralı faktör dışında, tüm faktörlerin beklenen yönde (pozitif) bir eğilime sahip olduğu görülmektedir. Ancak beklenen yönde hareket eden on faktörden sadece beş tanesi (2, 3, 4, 10 ve 11) istatistiksel olarak anlamlılık göstermektedir. Negatif eğilime sahip faktörün de istatistiksel olarak anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu sonuç; SMMM kategorisindeki katılımcıların söz konusu beş faktörde (2, 3, 4, 10 ve 11) belirtilen hedeflere (diğer İİBF mesleklerine kıyasla) SMMM unvanı yoluyla ulaşılabilme ihtimalini daha kuvvetli gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 5’de, Diğer kategorisindeki faktörlerden yedi tanesinin beklenen yönde (negatif) bir eğilime sahip olduğu, ancak bunların sadece dört tanesinin (6, 7, 8 ve 9) istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu sonuç; Diğer kategorisindeki katılımcıların söz konusu dört faktörde belirtilen hedeflere (SMMM mesleğine kıyasla) İİBF kapsamındaki diğer meslekler yoluyla ulaşılabilme ihtimalini daha kuvvetli gördükleri şeklinde yorumlanabilir. Diğer kategorisindeki geriye kalan dört faktörün ise SMMM kategorisi lehinde pozitif bir eğilim sergilediği anlaşılmaktadır. Ancak SMMM kategorisi lehine eğilim gösteren bu dört faktörden sadece 10 numaralı faktör anlamlılık göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuç Diğer kategorisine ait katılımcıların, İİBF kapsamındaki diğer mesleklere kıyasla, SMMM mesleği vasıtasıyla resmi bir unvan sağlama ihtimalini daha yüksek gördükleri şeklinde yorumlanabilir.

Tutum değişkenine ait tüm faktörler birlikte değerlendirildiğinde, analiz konusu faktörlere ilişkin toplam değerlerin PDT’nin öngördüğü şekilde, SMMM kategorisi için pozitif ve Diğer kategorisi için ise negatif olarak gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim tutum değişkenine ilişkin SMMM ve Diğer kategorisine ait toplam değerlerin anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca SMMM ve Diğer kategorisine ait toplam farklılaştırılmış değerlerin anlamlı bir şekilde birbirinde farklı olduğu anlaşılmaktadır. Oluşan bu tablo, PDT’nin, SMMM ve Diğer kategorileri için öngördüğü sonuçları destekler niteliktedir. Diğer bir değişle, SMMM ve Diğer kategorilerindeki katılımcıların, kendi tercihleri lehinde olumlu bir tutum algısına sahip oldukları anlaşılmaktadır. Özetle bu tablo, tutum değişkeni, SMMM ve Diğer davranış kategorisindeki katılımcıların yönelimlerini anlamlı bir şekilde açıklayabilmektedir şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu sonuç, tutum değişkenine ilişkin faktörler üzerinde durarak potansiyel SMMM adaylarının mesleğe çekilebileceğine yönelik görüşleri destekler niteliktedir.

Tablo 6 Algılanan Sosyal Baskı Faktörlerine Yönelik Analiz

Faktörler	Farklılaştırılmış Değer		Faktör Değerlendirme	
	SMMM	Diğer	SMMM	Diğer
1) Aile fertleri (Anne, baba, kardeş).	0,70	-0,88 *	3,59	3,79
2) Sınıf arkadaşlarımız.	0,36	-0,10	2,29	2,10
3) Fakültenizdeki öğretim elemanları.	0,09	-0,26	3,54	3,31
4) Yakın akrabalarınız.	0,45	0,08	2,65	2,19*
5) Aile dostlarınız.	0,68 ⁺	0,21	2,74	2,55
6) İş dünyasından tanıdıklarınız.	0,01	-0,19	3,71	3,73
	2,29	-1,13		

* Kategoriler arası fark (p<0,05)
** Kategoriler arası fark (p<0,01)
⁺ Sıfırdan farklı (p<0,05)
⁺⁺ Sıfırdan farklı (p<0,01)

Tablo 6'da algılanan sosyal baskı (sübjektif norm) değişkenine ait faktörlerin farklılaştırılmış değerleri yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların genel olarak meslek tercihinde bu faktörleri ne ölçüde önemsediklerine ilişkin değerlendirme, tablonun en sağında iki sütun halinde sunulmuştur. Buna göre; genel olarak SMMM ve Diğer kategorileri açısından faktör değerlendirmeye ilişkin değerlerin birlikte hareket etme eğiliminde oldukları söylenebilir. Bu görüşe ulaşılmasının iki nedeni vardır. Birincisi; her iki kategori açısından da aynı 3 faktörün (1, 3 ve 6 numaralı) katılımcılar tarafından önemsendiği görülmektedir. İkincisi; 4 numaralı faktör dışında, SMMM ve Diğer kategorileri açısından değerlendirme konusu faktörler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar yoktur.

Algılanan sosyal baskı değişkeninin faktörlerine ait farklılaştırılmış değerlere bakıldığında, SMMM kategorisinin tüm faktörlerinin beklenen yönde (pozitif) bir eğilime sahip oldukları görülmektedir. Ancak 5 numaralı faktör dışındaki hiçbir faktörün anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim SMMM kategorisine ilişkin toplam değer de istatistiksel olarak anlamlı değildir. Dolayısıyla bu sonuç, SMMM kategorisindeki katılımcıların SMMM tercihi hakkında sosyal çevresinden olumlu ya da olumsuz yönde bir tepki algılamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6'da Diğer kategorisinin farklılaştırılmış değerlerine bakıldığında, dört faktörün beklenen yönde (negatif) bir eğilime sahip olduğu, ancak diğer iki faktörün SMMM kategorisi lehinde bir eğilim sergiledikleri görülmektedir. Ancak Diğer kategorisine ait hiçbir faktörün istatistiksel olarak anlamlılık göstermemesi, pozitif ve negatif eğilimlerin değer kazanmasını önlemektedir. Nitekim Diğer kategorisine ilişkin toplam değer de anlamlı olmadığı görülmektedir. Ayrıca her iki kategoriye ait toplam değerler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla algılanan sosyal baskı değişkeni için SMMM ve Diğer kategorileri açısından ortaya çıkan bu tablo, PDT'nin öngörülerini desteklemektedir. Bu sonuç SMMM ve Diğer kategorisindeki katılımcıların mesleki tercihleriyle ilgili sosyal çevresinden olumlu ya da olumsuz yönde bir tepki algılamadığı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca bu sonuç, genel olarak, algılanan sosyal baskı değişkeni, SMMM ve Diğer kategorilerindeki

katılımcıların meslek tercihlerini belirleyen faktörlerin ortaya çıkarılması açısından anlamlı bir etki göstermemektedir şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 7 Algılanan Davranışsal Kontrol Faktörlerine Yönelik Analiz

Faktörler	Farklaştırılmış Değer		Faktör Değerlendirme	
	SMMM	Diğer	SMMM	Diğer
1) Sayısal yetenek gerektirmesi.	2,74 ⁺⁺	1,79 ⁺⁺	3,80	3,68
2) İş yükünün yoğun olması.	2,68 ⁺⁺	1,02 ^{+ *}	3,93	3,68
3) Gerekli mesleki formasyonu kazanmanın zorluğu.	2,20 ⁺⁺	1,99 ⁺⁺	4,06	3,77*
4) Gerekli resmi prosedürü sağlamanın güçlüğü.	2,13 ⁺⁺	1,94 ⁺⁺	4,09	3,75**
	9,75⁺⁺	6,74⁺⁺		

* Kategoriler arası fark (p<0,05)
** Kategoriler arası fark (p<0,01)
⁺ Sıfırdan farklı (p<0,05)
⁺⁺ Sıfırdan farklı (p<0,01)

Tablo 7’de algılanan davranışsal kontrol değişkenine ait faktörlerin farklılaştırılmış değerleri yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların genel olarak meslek tercihlerini etkilemesi açısından bu faktörlere ne ölçüde önem verdiklerine ilişkin değerlendirme, tablonun en sağında iki sütun halinde sunulmuştur. Buna göre; faktör değerlendirmeye ilişkin sütunlara bakıldığında tüm değerlerin 3’den büyük olduğu görülmektedir. Bu durum katılımcıların, genel olarak, algılanan davranışsal kontrol değişkenine ilişkin tüm faktörleri meslek tercihlerini etkilemesi bakımından önemli olarak gördüklerini göstermektedir. Ancak faktör değerlendirme değerleri açısından SMMM ve diğer kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösteren faktörler 3 ve 4 numaralı faktörlerdir. Söz konusu iki faktör de SMMM kategorisi lehinde bir farklılık göstermektedir. Diğer bir deyişle SMMM kategorisindeki katılımcılar, genel olarak, meslek tercihlerini etkilemesi bakımından bu faktörlere anlamlı bir şekilde daha fazla önem atfetmektedir denilebilir.

Algılanan davranışsal kontrol değişkeninin faktörlerine ait farklılaştırılmış değerlere bakıldığında, her iki kategori açısından anlamlı farklılık gösteren tek değişken 2 numaralı faktördür. Bu durum, Diğer kategorisine kıyasla, SMMM grubundaki katılımcıların SMMM mesleğinin iş yükü yoğunluğu konusunda çok daha güçlü pozitif bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan SMMM kategorisinin tüm faktörlerinin beklenen yönde (pozitif) bir eğilime sahip olduğu ve bu faktörlerin tümünün de anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim SMMM kategorisine ilişkin toplam farklılaştırılmış değer de istatistiksel olarak anlamlılık göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuç, SMMM kategorisindeki katılımcıların SMMM tercihi lehinde bir kontrol algısına sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir. Algılanan davranışsal kontrol açısından SMMM kategorisi için ortaya çıkan bu sonuç, PDT’nin öngörülerini desteklemektedir.

Tablo 7’de Diğer kategorisinin tüm faktörlerinin, PDT’nin öngörüsünün aksine, pozitif yönlü bir eğilime sahip olduğu ve bu faktörlerin tümünün de anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Diğer kategorisine ilişkin toplam farklılaştırılmış değer de anlamlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sonuç, Diğer kategorisindeki

katılımcıların, kendi meslek tercihlerine kıyasla, ilgili faktörlerde belirtilen durumların SMMM mesleğinde çok daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığı şeklinde bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Tablo 7’de her iki davranış kategorisi için ortaya çıkan farklılaştırılmış değerlerin ortaya çıkardığı tablo, SMMM kategorisi için PDT’nin öngörüsünü desteklemektedir. Ancak Diğer kategorisi açısından ortaya çıkan tablo PDT’nin öngörüsünü desteklememektedir. Bu durumun nedeni; algılanan davranışsal kontrol değişkenini temsil etmek üzere belirlenen dört faktörün, Diğer kategorisindeki katılımcılar tarafından SMMM mesleği aleyhine olumsuz olarak algılanmış olmasıyla açıklanabilir. Nitekim algılanan davranışsal kontrol değişkenine ait faktörlerin, genel olarak, belirli bir mesleği tercih etme davranışını güçleştiren faktörler olarak algılanması oldukça muhtemeldir.

4.6. Hipotez Testleri

Araştırmanın hipotezleri iki bağlamda ele alınabilir. Birinci bağlamda; PDT modelindeki her bir değişken için birer tane olmak üzere üç hipotez kurulmuştur. Bu hipotezlerin amacı; SMMM ile Diğer kategorileri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmektir. Bu analizler sayesinde, SMMM ve Diğer kategorilerindeki katılımcıların meslek tercihlerine yönelimlerinde hangi faktörlerin anlamlı bir katkı sağladığını incelemek mümkün olabilecektir. Bu çerçevede birinci bağlamda test edilecek hipotezler şunlardır:

Hipotez 1: Davranışa yönelik tutum açısından, SMMM ile Diğer kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 2: Algılanan sosyal baskı açısından, SMMM ile Diğer kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

Hipotez 3: Algılanan davranışsal kontrol açısından, SMMM ile Diğer kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.

İkinci bağlamda ele alınan hipotez testlerinde; PDT modelindeki her bir değişken için ikişer tane olmak üzere toplam altı hipotez kurulmuştur. Bu bağlamdaki hipotezlerin amacı; SMMM ve Diğer davranış grupları için oluşturulan farklılaştırılmış faktör değerlerinin anlamlı olup olmadığını test etmektir. Ayrıca bu analizler sayesinde, katılımcıların meslek tercihi davranışını açıklamada PDT modelindeki değişkenlerin anlamlı sonuçlar üretip üretmediği konusunda da fikir yürütmek de mümkün olabilecektir.

Hipotez 4: Davranışa yönelik tutum açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Hipotez 5: Davranışa yönelik tutum açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Hipotez 6: Algılanan sosyal baskı açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Hipotez 7: Algılanan sosyal baskı açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Hipotez 8: Algılanan davranışsal kontrol açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Hipotez 9: Algılanan davranışsal kontrol açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi anlamlıdır.

Yukarıda kurulan toplam dokuz adet araştırma hipotezinin test sonuçları çalışmanın bulgular kısmında test edilmiş ve analiz sonuçları Tablo 8 yardımıyla özetlenmiştir.

Tablo 8 Hipotez Değerlendirme Tablosu

H₁	Davranışa yönelik tutum açısından, SMMM (Top.Z=18,71) ile Diğer (Top.Z=-9,39) kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.	Kabul**
H₂	Algılanan sosyal baskı açısından, SMMM (Top.Z=2,29) ile Diğer (Top.Z=-1,13) kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.	Red
H₃	Algılanan davranışsal kontrol açısından, SMMM (Top.Z=9,75) ile Diğer (Top.Z=6,74) kategorileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır.	Red
H₄	Davranışa yönelik tutum açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=18,71) anlamlıdır.	Kabul**
H₅	Davranışa yönelik tutum açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=-9,39) anlamlıdır.	Kabul**
H₆	Algılanan sosyal baskı açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=2,29) anlamlıdır.	Red
H₇	Algılanan sosyal baskı açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=-1,13) anlamlıdır.	Red
H₈	Algılanan davranışsal kontrol açısından, SMMM kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=9,75) anlamlıdır.	Kabul**
H₉	Algılanan davranışsal kontrol açısından, Diğer kategorisinin davranışa yönelik eğilimi (Top.Z=6,74) anlamlıdır.	Kabul**
* Anlamlılık Düzeyi (p<0,05) Top.Z: Farklılaştırılmış Değerlerin Toplamı		
** Anlamlılık Düzeyi (p<0,01)		

Hipotez testleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde araştırma modelinin öngörülerine en iyi uyum sağlayan PDT değişkeninin, davranışa yönelik tutum; en uyumsuz olanının ise algılanan sosyal baskı olduğu anlaşılmaktadır. Zira tutum değişkenine ilişkin olarak kurulan üç hipotezin tamamı kabul edilmiş iken, algılanan sosyal baskıya ilişkin üç hipotezin tümünün reddedildiği görülmektedir.

5. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada muhasebe mesleğini (SMMM) tercih etmeyi düşünen öğrencilerin kariyer tercihlerine yön veren faktörler belirlenerek analiz edilmiştir. Bu amaçla çalışmanın teorik altyapısı sosyal psikoloji tabanlı bir davranış teorisi olan Planlanmış Davranış Teorisi (PDT)'ne dayandırılmıştır. Çalışma, PDT modelinde yer alan değişkenlere ilişkin alt faktörleri incelemeyi amaçlamış olduğundan, araştırma modelinde yer alan değişkenlerin ölçümünde inanç-temelli bir yaklaşım benimsenmiştir.

Buna göre, analiz konusu faktörler PDT modelinde yer alan üç değişkene bağlı alt faktörler olarak gruplandırılmıştır.

PDT modelinin tutum değişkenine ilişkin faktörler üzerinde yapılan analizlerde; SMMM (hedef davranış) ve Diğer (hedef-dışı davranış) kategorisindeki katılımcıların analiz konusu faktörlerle ilgili eğilimlerinin yönü ve şiddeti incelenmiştir (Bkz. Tablo 5). Ayrıca analizlerde inceleme konusu faktörlere ilişkin eğilimlerin kategoriler arasında farklılık oluşturup oluşturmadığı araştırılmıştır. Buna göre; tutum değişkenine ait SMMM kategorisindeki katılımcıların beş faktörde (2, 3, 4, 10 ve 11) belirtilen amaçlara (diğer İİBF mesleklerine kıyasla) SMMM unvanı yoluyla ulaşabilme ihtimalini daha kuvvetli gördükleri anlaşılmıştır. Söz konusu beş faktörü, eğilimin şiddeti ve Diğer kategorisinden farklılığı bağlamında ele alarak önem sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) Serbest çalışma imkânı sunması, (2) resmi bir unvan sağlaması, (3) prestijli firmalarda çalışma imkânı sunması, (4) yaşam boyu gelir potansiyelinin yüksek olması ve (5) kariyer potansiyelinin yüksek olması.

Tutum değişkenine ilişkin Diğer kategorisindeki katılımcıların dört faktörde (6, 7, 8 ve 9) belirtilen amaçlara (SMMM mesleğine kıyasla) İİBF kapsamındaki diğer meslekler yoluyla ulaşabilme ihtimalini daha kuvvetli gördükleri anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 5). Söz konusu dört faktörü, eğilimin şiddeti ve SMMM kategorisinden farklılığı bağlamında ele alarak önem sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) Zevkli olması, (2) gerekli eğitim sürecinin kolay olması, (3) geniş iş imkânları sunması ve (4) mesleki eğitim sürecinde oluşan maliyetlerin az olması. Diğer kategorisine ilişkin bu sonuçlar, söz konusu katılımcıların ilgili faktörlerde (6, 7, 8 ve 9) belirtilen hususları SMMM mesleğinde bulamadıklarını göstermektedir. Söz konusu dört faktörün, Diğer kategorisindeki katılımcıları, SMMM mesleğini tercih etmekten alıkoyan faktörler olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Nitekim SMMM kategorisi açısından söz konusu dört faktöre verilen yanıtların anlamlı bulunmamış olması, bu görüşü destekler niteliktedir. Tutum değişkenine ilişkin Diğer kategorisi açısından ortaya çıkan ilginç bir sonuç da, bu kategorideki katılımcıların resmi bir unvana SMMM mesleği vasıtasıyla ulaşma ihtimalini daha kuvvetli görmüş olmalarıdır.

PDT modelinin algılanan sosyal baskı değişkenine ait faktörleri üzerinde yapılan analizlerde; SMMM kategorisindeki katılımcıların sadece “aile dostları” faktöründen SMMM tercihi yönünde anlamlı bir destek algıladıkları anlaşılmaktadır (Bkz. Tablo 6). Diğer kategorisindeki katılımcıların ise sosyal çevresini oluşturan hiçbir faktörden mesleki tercihleri lehinde veya aleyhinde anlamlı bir destek algılamadıkları tespit edilmiştir. SMMM ve Diğer kategorileri arasında “aile fertleri” faktörü açısından anlamlı bir farklılık gözükse bile, söz konusu faktör her iki kategori açısından da anlamlı bir eğilim göstermemektedir. Bu nedenle bu sonuçlar, SMMM ve Diğer kategorilerinin mesleki tercihleriyle ilgili sosyal çevresinden olumlu ya da olumsuz yönde bir baskı algılamadığını göstermektedir. Bu nedenle bu sonuç, genel olarak, algılanan sosyal baskı değişkeni, SMMM ve Diğer kategorisindeki katılımcıların meslek tercihlerini belirleyen faktörlerin ortaya çıkarılması açısından anlamlı bir etki göstermemektedir şeklinde yorumlanabilir.

PDT modelinin algılanan davranışsal kontrol değişkenine ilişkin faktörler üzerinde yapılan analizlerde şu sonuçlara ulaşılmıştır (Bkz. Tablo 7). SMMM kategorisindeki katılımcıların, İİBF alanındaki diğer mesleklere kıyasla, söz konusu

faktörlerde (1, 2, 3 ve 4 nolu faktörler) belirtilen durumların SMMM mesleğinde çok daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığı şeklinde bir algıya sahip oldukları anlaşılmıştır. Algılanan davranışsal kontrol değişkenine ilişkin faktörlerde yapılan analizlerde ortaya çıkan ilginç bir sonuç, Diğer kategorisindeki katılımcıların da, söz konusu dört faktörde belirtilen durumların, SMMM mesleğinde çok daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığını düşünmeleridir. Ortaya çıkan bu tablonun nedeni; algılanan davranışsal kontrol değişkenini temsil etmek üzere belirlenen dört faktörün, genel olarak, Diğer kategorisindeki katılımcılar tarafından olumsuz olarak algılanmış olmasıyla açıklanabilir. Nitekim söz konusu faktörlere bakıldığında bu faktörlerin genel olarak belirli bir mesleği tercih etme davranışını güçleştiren faktörler olarak algılanması oldukça muhtemeldir.

Bu çalışmanın ilgi sahasına girmemekle birlikte, PDT esas alınarak oluşturulan araştırma modelinin bir bütün olarak anlamlı bulunması PDT'nin ileri sürdüğü modelin bu çalışma açısından uygunluğunun sınanmasına katkı sağlayabilir. Ayrıca bu analiz PDT'nin meslek tercihiyle yönelik araştırmalarda uygun bir araç olarak kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin bir değerlendirme yapılmasını da sağlayabilir. Bu durum özellikle de meslek tercihi davranışı ile bu davranışa etkide bulunan değişkenler arasındaki matematiksel ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar açısından önemlidir.

Araştırma modelinin uygunluğunu test eden logit regresyon analizi, çalışmada kullanılan modelin¹ bir bütün olarak anlamlı ($p=0,000$) olduğunu göstermektedir. Bu sonuç; örneklem kütesindeki katılımcıların SMMM mesleğine yönelik algılarının SMMM tercihiyle yönelik niyetleriyle ilişkili olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Analiz sonucunda elde edilen sınıflandırma tablosu; araştırma modelinin (sabitli), SMMM kategorisindeki katılımcıların % 72,5'ini, SMMM kategorisindeki katılımcıların ise % 70,1'ini doğru olarak sınıflandırabildiğini göstermektedir. Bir bütün olarak bakıldığında araştırma modelinin katılımcıların yaklaşık olarak % 71'ini doğru olarak sınıflayabildiği anlaşılmaktadır. Ancak modelin üç bağımsız değişkenine ait logit regresyon katsayılarının anlamlılığını test eden hipotezler, tutumlar değişkeni hariç olmak üzere, algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığını ($p=0,05$) göstermektedir. Bu sonuç, çalışma örneklemindeki katılımcıların meslek tercihiyle yönelik tercihlerinin açıklanmasında algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin anlamlı bir katkısının olmadığını göstermektedir.

Araştırma modelinde algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerinin modele katkısının anlamsız çıkmasının muhtemel nedenleri, bu çalışmanın kısıtlarını oluşturan bazı hususlardan kaynaklanmış olabilir. Buna göre bu çalışmanın kısıtları şu şekilde özetlenebilir: **Birincisi**; birçok araştırmada olduğu gibi araştırma modelinde bulunan değişkenleri ölçmek amacıyla kullanılması gereken temsili değişkenlerin (alt faktörler veya faktörler) temsil kabiliyeti yetersiz olabilir. Ayrıca araştırma modelindeki değişkenleri (algılanan sosyal baskı değişkeni gibi) daha etkin bir şekilde temsil edecek faktörlerin geliştirilerek araştırmaya dâhil edilmesi çoğu

¹ Ki-kare değerleri sabit değerli model için $\chi^2 = 37$, sabiti olmayan model için $\chi^2 = 35$ dir.

zaman mümkün olmamaktadır. **İkincisi**; araştırmaya katılan katılımcıların araştırma konusu meslek alanıyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması, araştırmanın geçerliliğine zarar verebilecek muhtemel kısıtlardan birisidir. **Üçüncüsü**; bazı katılımcıların meslek tercihiyle ilgili niyetinin tam olarak oluşmamış olması muhtemeldir. Hâlbuki PDT, niyet ile davranış arasında genellikle kuvvetli bir ilişki öngörmektedir. Nitekim bu çalışmada, bu öngörüden yola çıkarak, katılımcıların SMMM tercihinin (hedef davranışa) yönelik niyetleri bağımlı değişken olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen bulgularının güvenilirliği, büyük ölçüde, katılımcıların niyetinin yeterli ölçüde oluşmasına ve niyet ile davranış arasında kuvvetli bir ilişkinin varlığına bağlı olmaktadır. **Son kısıt** çalışmanın evreniyle ilgilidir. Araştırmanın evreni Erciyes Üniversitesi İİBF’de eğitim gören ve son bir yıl içerisinde mezun olabilecek durumda olan fakülte öğrencileridir. Bu kısıt araştırma bulgularının SMMM mesleğini tercih etmeyi düşünen tüm adayları kapsayacak şekilde genelleştirilmesi noktasında ihtiyatlı olunmasını gerektirir. Araştırmanın diğer kısıtları ise; PDT’nin geçerliliğine ilişkin olarak ortaya koyduğu varsayımlarla ilgilidir.

Bu çalışmayı temel alarak yapılacak araştırmalar için önerilebilecek çalışma konuları şu şekilde özetlenebilir: Birincisi; algılanan sosyal baskı ve algılanan davranışsal kontrol değişkenlerini daha etkin bir şekilde temsil edecek faktörlerin bulunmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. İkincisi; SMMM meslek mensuplarından yola çıkılarak niyet ile davranış arasındaki farklılıklar üzerine odaklanmak mümkündür. Üçüncüsü; bu araştırmada incelenen faktörler açısından SMMM meslek mensupları ile SMMM tercihinde bulunma niyetinde olan adaylar arasındaki algılama farklılıkları üzerinde durulabilir. Dördüncüsü; meslek tercihi davranışı ile bu davranışa etkide bulunan değişkenler arasındaki matematiksel ilişkiyi en etkin bir şekilde ortaya çıkarmayı amaçlayan çalışmalar yapılabilir. Son olarak; benzer çalışmaların, farklı evrenlerden alınacak örnek kütleleri üzerlerinde tekrar edilmesi yararlı olabilir. Bu sayede, bu araştırmada elde edilen sonuçların, SMMM tercihinde bulunma niyetinde olanların algılarını ne ölçüde yansıttığının anlaşılabilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- AJZEN, Icek (1991), “The Theory of Planned Behavior”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, Vol.50, 179-211.
- AJZEN, Icek (2006), “Constructing a TpB Questionnaire: Conceptual and Methodological Considerations”, <http://www.people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.measurement.pdf>, (Erişim Tarihi:18.09.2010).
- ALLEN, Cheryl Lynn (1998), “The Perceived Benefit of An Accounting Education For Students Choosing 150-Hour Programs”, *Doctor of Philosophy*, University of Georgia, UMI Dissertation Services.
- ALLEN, Cheryl Lynn (2004), “Business Students’ Perception of the Image of Accounting”, *Managerial Auditing Journal*, Vol.19, No.2, 235-258.
- ALTUNİŞİK, Remzi; Recai COŞKUN; Serkan BAYRAKTAROĞLU ve Engin YILDIRIM (2007), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Beşinci Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

- BOWEN, Earl K. and Martin K. STARR (1982), *Basic Statistics For Business And Economics*, McGraw-Hill: Auckland.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2007), *Sosyal Bilimciler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 8. Baskı, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- COHEN, Jeffrey and Dennis M. HANNO (1993), “An Analysis of Underlying Constructs Affecting the Choice of Accounting as a Major”, *Issues in Accounting Education*, Vol.8, No.2, 219-238.
- FRANCIS, Jillian J. vd. (2004), “Constructing Questionnaires Based on the Theory of Planned Behaviour: A Manual for Health Services researchers”, *Centre for Health Services Research*, University of Newcastle, Newcastle.
- KALAYCI, Şeref (Editör) (2005), *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- KOCAGÖZ, Elif S. (2010), “Kadınların Makyaj Malzemelerini Satın Alma Davranışlarının İncelenmesi: Planlanmış Davranış Teorisinin Bir Uygulaması”, *Doktora Tezi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- NAKİP, Mâhir (2006), *Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve (SPSS Destekli) Uygulamalar*, İkinci Basım, Seçkin Yayıncılık, Ankara.